

"איש איש"

א. י"ג פעמים פותחת התורה בלשון 'איש איש'. וכגון בפרשת מצורע (ויקרא ט"ו ב'), "דברו אל בני ישראל איש איש כי יזוב וגו'". המשמעות הפשוטה של הכפילות 'איש איש' היא כמו 'כל איש' - 'כל איש ואיש מבני ישראל כי יזוב וכו'".

ויש לעיין מדוע כופלת התורה את הלשון 'איש', ולא די לה לכתוב 'איש' אחד, וכמו שמצינו לדוגמא שפותחת התורה את פרשת ערכין (ויקרא כ"ז א'), 'דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם איש כי יפליא וכו'".

ב. בדברי חז"ל¹ מצינו שדרשו את כל המקומות שהתורה כפלה בהם את לשון 'איש'. וכגון, 'איש איש כי יהיה זב' דרשו חז"ל (נדה לב ע"ב), לרבות תינוק בן יומו שמטמא בזיבה. ובפשטות דרשו חז"ל את ייתור הלשון, דדי היה לכתוב 'איש' אחד, ומהא דכתבה תורה 'איש איש' שמשמעו 'כל איש' מרבינן עוד אנשים שלא היינו יודעים עליהם אילו היה כתוב 'איש' אחד.

והנה הגמ' בכמה מקומות מביאה מאן דאמר החולק וסובר שאין לדרוש את הכפילות של 'איש איש', כי 'דברה תורה כלשון בני אדם' (עי' בגמ' נדה שם). ולדבריו צ"ב, הרי די לכתוב 'איש' אחד, כמו שמצינו בפרשת ערכין, וגם זה דרך דבורם של בני אדם, ומדוע כפלה תורה את לשון 'איש'.

ונראה לומר, דלפי פשוטו² מה שהתורה כופלת את לשון 'איש' שמשמעו 'כל איש' הוא משום שהתורה עצמה עוסקת בשני אישים או בשני אופנים. כגון בפרשת הזב, התורה מפרשת והולכת מה הם האופנים שהאיש נעשה זב, כדכתיב "וזאת תהיה טומאתו בזובו רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו טומאתו הוא", והכפילות של ה'איש איש' משמעו כל איש ואיש שיהיה זב, בין אם האיש יהיה זב על ידי רר בשרו, בין אם האיש יהיה זב על ידי החתמת הבשר. ואין כאן כל ייתור לשון.

ומה שדרשו חז"ל, דרשו את המשמעות הנוספת שיש בזה, שמלבד מה שיש לזה משמעות כלפי ההמשך יש לזה גם משמעות עצמית בלא להתייחס להמשך הפרשה, 'כל איש', בין קטן בין גדול, כי יהיה זב וכו'. דבצורה שבה התורה כתבה ניתן לשמוע שתי משמעויות, ולשתייהם התורה מתכוונת.³

¹ בגמ' ובמדרשים.

² ממו"ח הרה"ג ישעיהו לוי שליט"א שמעתי את ה'לפי פשוטו', כפי הבנתי.

³ והמאן דאמר שחולק סובר שאין לדרוש משמעויות נוספות דדברה תורה בלשון בני אדם וכך אנשים מדברים, ודי במשמעות הפשוטה שהתורה התכוונה.

ולדוגמא נוספת אך קצת שונה מצינו בפרשת אחרי מות, שכתוב (ויקרא י"ז ג) "איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב או עז במחנה או אשר ישחט מחוץ למחנה ואל פתח אוהל מועד לא הביאו וכו'". שגם כאן נוקטת התורה בלשון 'איש איש' משום שהיא מדברת על שני אופנים בהם האדם שוחט את הקרבן שלא כנדרש, ומשמעות הכפילות היא כמו 'כל איש מבית ישראל בין אם ישחט במחנה או אשר ישחט מחוץ למחנה ואל פתח אוהל מועד לא הביאו וכו'".

ובחז"ל (זבחים ק"ח ע"א) דרשו את הכפילות 'איש איש', שגם השוחט קרבן בחוץ לשם הדיוט חייב, ופירש רש"י שם ד"ה איש איש, 'להביא איש ששחט לאיש'. כלומר, בדרשה זו שלא כמו בדרשה הקודמת, דרשו חז"ל את רצף התיבות 'איש איש' ולמדו מהסמיכות ש'איש שוחט לאיש', ולא פירשו בדרך של ריבוי כפי מה שהיה יכול להשתמע מ'איש איש' שלפשוטו זה 'כל איש'.

ג. בכל המקומות שכפלה התורה את ה'איש', רש"י בפירושו לתורה לא התייחס לזה כלל, מלבד במקום אחד והוא בפרשת סוטה, שכתוב (במדבר ה') "איש איש כי תשטה אשתו וכו'", וכתב רש"י, 'איש איש'. ללמדך שמועלת בשתיים, באיש מלחמה שלמעלה ואישה מלמטה'. וצ"ב מדוע רק בפרשת סוטה נזקק לפרש את הכפילות⁴.

ונראה לומר, דרש"י בכל מקום מפרש את המקרא לפי פשוטו, ולפי פשוטו מה שהתורה כופלת את האיש הוא משום שהתורה הולכת ומפרשת שני אישים או שני מקרים וכמו שנתבאר לעיל. ובכל המקומות אם נדקדק נמצא שהתורה עוסקת בשני מקרים, עי' הערה⁵, מלבד בפרשת סוטה שהגם שניתן לפרש שהתורה עוסקת בשני מקרים, בכל זאת רש"י בפירושו לתורה מפרש את הענין במקרה אחד, וכדלהלן, לכך הוצרך רש"י לדרוש ולפרש את הכפילות.

ד. בתחילת פרשת סוטה (במדבר ה') כתוב, "דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם, איש איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל. ושכב איש אותה שכבת זרע ונעלם מעיני אשה ונסתרה והיא נטמאה, ועד אין בה והיא לא נתפשה. ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא נטמאה, או עבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא לא נטמאה. והביא האיש את אשתו אל הכהן וכו'".

מלשון הפסוק 'ועבר עליו רוח קנאה וכו' או עבר עליו וכו'', משמע שהתורה עוסקת בשתי אפשרויות שבהן עולה שהאדם מביא את אשתו להשקיה, א', באדם שקנא לאשתו והאשה עברה על הקינוי ונטמאה, ב', באדם שקנא לאשתו, והאשה עברה על הקינוי אבל לא נטמאה.⁶

⁴ בפרשת אמור (כ"ב כ"ה) רש"י מזכיר בדרך אגב את דרשת חז"ל על הפסוק (שם י"ח) "איש איש מבית ישראל וכו'". ומאיזך בכל פירושו לתורה לא נזכר כלל המושג של 'דברה תורה כלשון בני אדם'.

⁵ ויקרא י"ז ח', "איש איש מבית ישראל ומן הגר הגר בתוכם וכו'", כאן ניתן לפרש שהאיש איש מתייחס לבית ישראל ולגר, כל איש, בין אם הוא מבית ישראל בין אם הוא מן הגר. וכעין זה בעוד ד' מקומות, שם פסוק י', שם פסוק י"ג, שם כ' ב', שם כ"ב י"ח. ובפרשת אמור כ"ב ד' כתוב "איש איש מזרע אהרון והוא צרוע או זב בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר והנגע בכל טמא נפש או איש אשר תצא ממנו שכבת זרע", וניתן לפרש שזה מתייחס או לצרוע או לזב, או שהצרוע זב חדא נינהו, ו'בכל טמא לנפש' הוא האיש הנוסף. ובפרשת אמור כ"ד ט"ו "ואל בני ישראל תדבר לאמר, איש איש כי יקלל אלוקיו ונשא חטאו ונקב שם ה' מות יומת וכו'", יש כי יקלל' ויש 'נוקב שם ה'', עי' גמ' סנהדרין נ"ו וברש"י שם. בפרשת בהעלותך ט' י', "איש איש כי יהיה טמא לנפש אדם או בדרך רחוקה וכו'", יש איש טמא לנפש ויש איש שהיה בדרך רחוקה.

⁶ ואפשר גם לפרש שהפסוק 'איש איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל', הוא כותרת לפסוקים שאחר כך, שהמעילה היא

אולם ברש"י ד"ה והיא נטמאה או עבר עליו וגו' כתב, 'כלומר, הוא התרה בה ועברה על התראתו ואין ידוע אם נטמאה אם לאו', ומשמע שרוצה לפרש שאין כאן שני מקרים שונים אלא מקרה אחד הוא, שהאיש קנא לאשתו והיא עברה על הקינוי, והבעל מסופק אם נטמאה או לא, והפסוקים מתארים את ספיקו של האיש.

כמו כן בסוף פרשת סוטה כתוב "זאת תורת הקנאות אשר תשטה אשה תחת אשה ונטמאה. או איש אשר תעבור עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והעמיד וכו'", וגם כאן, אע"פ שמלשון הפסוקים משמע שהתורה עוסקת בשני אופנים, רש"י מדגיש ומפרש שהתורה דברה במקרה אחד, שכתב 'או איש. כמו או נודע, כלומר אם איש קנאי הוא לכך והעמיד את האשה וכו'".⁷ ובוזה מבואר היטב מדוע הוצרך רש"י לפרש את הכפילות של 'איש איש' שבסוטה, שלדבריו התורה לא עוסקת בשני מקרים של איש שאשתו סתתה, אלא רק במקרה אחד, וממילא הוצרך לדרוש ולפרש את פשר הכפילות.

ה. בגמ' בסוטה דף כ"ג ע"ב מובא, שר' יאשיה מרבה מ'איש איש' שגם שומרת יבם באה לידי השקיית מי סוטה, ור' יונתן מרבה אשת חרש ואשת שוטה ואשת שעמום לשתית מי סוטה. עיי"ש. וצ"ב מדוע הוצרך רש"י לדרוש את הכפילות בדרך של אגדה, ולהביא לחמו מהתנחומא, בעוד שבגמ' נחלקו תנאים לענין הלכה.

ונראה לומר, דכיון שרש"י בא לפרש פשוטו של מקרא, ולפשוטו של מקרא ה'איש איש' צריך להמצא במקרא עצמו, הוצרך רש"י להביא את דברי האגדה, שבזה מתבאר שהגם שבמקרא עצמו לא מתפרשים שני אופני סטיה בכל זאת יש שני אישים לסטיה אחת וזה מה שהתורה באה ללמדינו וכלשון רש"י, 'ללמדך, שמועלת בשתים'. וזהו פשוטו של מקרא. משא"כ דרשות חז"ל הם ריבויים של מקרים נוספים שלא מפורשים במקרא, הנלמדים מהלשון 'איש איש', שמשמעו 'כל איש יהיה אשר יהיה כי תשטה וכו'', ואינו פשוטו של מקרא.

והנה בתוס' בסוטה שם ד"ה 'ור' יונתן האי איש איש מאי עביד ליה' מקשה, מדוע הגמ' מצריכה את ר' יונתן לדרוש את ה'איש איש', הלא בגמ' בסנהדרין דף פ"ה ע"ב לגבי 'איש איש' כי יקלל אביו וגו' סובר ר' יונתן שאין לדרוש כלום כי דברה תורה כלשון בני אדם. עי' שם בתוס'.

ולפי מה שנתבאר אתי שפיר, דשונה ה'איש איש' שכאן משאר איש איש, דכל 'איש איש' משמעותו 'כל איש', והתורה מפרשת את המקרים של כל האישים, משא"כ כאן יש רק פירוש לכפילות התיבות איש איש, וכמו שהביא רש"י מהתנחומא, אבל לא משמעות של הכפילות, דהמשמעות היא כל איש ומקרהו, וכלפי משמעות זו אין הסבר במקרא עצמו, לכך גם ר' יונתן דורש כאן את משמעות הכפילות, דעל זה הוא לא יכול לומר שדברה תורה כלשון בני אדם, דאין זה צורת דבור רגילה.

כמה שעוברת על קינויו בין אם נטמאה בין אם לא. אולם רש"י פירש שה'ושכב' הוא המעילה, וכדבריו משמע מהמשך הפרשה שכתוב (בפס' כ"ז) 'והיתה אם נטמאה ותמעל מעל באישה', משמע שהטומאה היא המעילה. ויש לעיין בזה.

⁷ בגמ' בסוטה דף ב' ע"א מבואר, שתחילת הפרשה כאן עוסקת באשה שהעיד עליה עד אחד שנטמאה ונאמן הוא לטמאותה ואינה באה לידי השקיה, עיי"ש היטב ברש"י ד"ה 'ועד אין בה בשנים הכתוב מדבר'. ולפי"ז התורה עוסקת כאן בשני ענינים, באשה שהעיד עליה עד אחד שנטמאה ואינה באה לידי השקיה, ובאשה שיש ספק אם נטמאה ובאה לידי השקיה כדי לבזקה. וביותר מדוקדק בסוף הענין שכתוב זאת תורת הקנאות וכו', דמשמע שיש אשה שנטמאה ודאי שאינה באה לידי השקיה, ויש אשה שבאה לידי השקיה. עי' מלבי"ם. וע"ע בגו"א.